

Sygn. akt IV CSK 444/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 kwietnia 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

SSN Anna Kozłowska

w sprawie z powództwa W. K.
przeciwko P. Spółce Akcyjnej w W.
o podwyższenie renty,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 2 kwietnia 2014 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 6 grudnia 2012 r.

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 6 grudnia 2012 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację W. K. od wyroku Sądu Okręgowego w G., którym zostało oddalone jego powództwo przeciwko P. Spółce Akcyjnej o podwyższenie renty wyrównawczej. Żądanie obejmowało podwyższenie renty do kwoty 2 179, 21 zł na przyszłość oraz za okres wsteczny, poczynając od dnia 1 czerwca 2007 r.

W sprawie zostało ustalone, że wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w G. z dnia 6 listopada 1975 r. zasądzono na rzecz powoda od poprzednika prawnego pozwanego rentę wyrównawczą w kwocie po 2000 zł miesięcznie, poczynając od dnia 1 grudnia 1974 r., w związku ze skutkami wypadku, w wyniku którego doszło do amputacji trzech palców stopy. Renta miała rekompensować powodowi szkodę wynikającą z ograniczenia możliwości zarobkowych, gdyż doznany uraz uniemożliwił mu dalsze wykonywanie pracy na stanowisku monter a ślusarskiego wewnątrz okrętowych. Obecna równowartość miesięczna zasądzonej renty wynosi 0,20 zł. Wyrokiem z dnia 21 listopada 1980 r. oddalono powództwo poprzednika pozwanej o ustalenie wygaśnięcia obowiązku płacenia renty, a od 1996 r. zaprzestał on wypłacania jej powodowi.

Powód od grudnia 1974 r. do 2008 r. pracował na różnych stanowiskach, między innymi jako tokarz i mechanik, a od 1986 r. prowadził działalność gospodarczą świadcząc usługi handlowe. Organ rentowy orzekł w stosunku do powoda o inwalidztwie II grupy od czerwca 1997 r. z powodu schorzeń samoistnych, niewydolności wieńcowej, stanu po zawale mięśnia sercowego i nadciśnienia tętniczego. Stan zdrowia powoda, powodujący od czerwca 1997 r. trwałą niezdolność do pracy z wymienionych przyczyn oraz ze zmian zwyrodnieniowych kręgosłupa, nie pozostaje w związku przyczynowym z amputacją palców stopy.

Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo na tej podstawie, że powód nie wykazał, by stan jego zdrowia uległ pogorszeniu pozostającemu w związku przyczynowym z wypadkiem, a zatem nie została wykazana zmiana stosunków, która stosownie do art. 907 § 2 k.c. stanowi przesłankę podwyższenia renty. Stanowisko to zaaprobował Sąd Apelacyjny potwierdzając brak podstaw do

„wyrównania powodowi renty, albowiem niezdolność do pracy nastąpiła z innych przyczyn niż amputacja”. W ocenie Sądu Apelacyjnego, brak też podstaw do podwyższenia renty z powodu spadku siły nabywczej pieniądza, bowiem powód nie zdołał udowodnić, że aktualny stan zdrowia, niepozwalający mu na zarabkowanie, pozostaje w związku z wypadkiem z 1974 r. Pomimo więc, że roszczenie powoda nie uległo przedawnieniu, nie mogło być uwzględnione, gdyż powód w ogóle nie może podjąć zatrudnienia z przyczyn niepozostających w związku z wypadkiem, którego skutki stanowiły podstawę zasądzenia renty; w tych okolicznościach nie ma podstaw „dostosowanie wysokości renty do jej funkcji kompensacyjnej w oparciu o przesłankę istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza”.

Powód oparł skargę kasacyjną na podstawie naruszenia prawa materialnego przez „niewłaściwe zastosowanie art. 907 § 2 k.c. poprzez błędne przyjęcie”, że istotna zmiana stosunków, o której mowa w tym przepisie nie może polegać wyłącznie na spadku siły nabywczej pieniądza oraz na podstawie mającego wpływ na wynik sprawy naruszenia prawa procesowego – art. 365 § 1, art. 233 § 1 oraz art. 232 zd. drugie w zw. z art. 278 § 1 i z art. 227 k.p.c. Skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie temu Sądowi sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawa naruszenia przepisów postępowania jest nieusprawiedliwiona. Zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. „poprzez dowolną ocenę dowodów” został postawiony wbrew zakazowi przewidzianemu w art. 398³ § 3 k.p.c. Zarzuty naruszenia art. 232 zd. 2, 278 § 1 i 227 k.p.c. przez zaniechanie przeprowadzenia dowodu z opinii kolejnego biegłego są nieskuteczne. W odniesieniu do niedopuszczenia tego dowodu przez Sąd pierwszej instancji, nie zostały one połączone z zarzutem naruszenia art. 162 k.p.c., który stanowił podstawę ich nieuwzględnienia przez Sąd odwoławczy, a w odniesieniu do niedopuszczenia dowodu w instancji odwoławczej - nie został on połączony z zarzutem naruszenia art. 381 k.p.c., który stanowił podstawę oddalenia wniosku dowodowego jako spóźnionego.

Chybiony jest także zarzut naruszenia art. 365 § 1 k.p.c., mającego polegać na „pominięciu” wyroku zasądającego rentę, wiążącego w zakresie faktu trwałej szkody na osobie powoda i odpowiedzialności pozwanego za tę szkodę. Z istoty unormowania zawartego w art. 907 § 2 k.c. wynika ograniczenie materialnej prawomocności wyroku w takim znaczeniu, że wyrok orzekający o obowiązku świadczenia renty wiąże materialnie tylko w okolicznościach przyjętych za podstawę orzeczenia, z tym, że zmiana może nastąpić jedynie w razie istotnej zmiany stosunków w stosunku do stanu, w jakim orzekano o rencie. Sądy orzekające, wbrew zarzutowi skarżącego, nie wzruszyły materialnoprawnej podstawy wyroku zasądającego rentę.

W tej sytuacji przy badaniu przesłanek podwyższenia renty nie mogły być uwzględnione zarzuty powoda dotyczące pozostającego w związku z wypadkiem pogorszenia stanu zdrowia, wpływającego na dalsze ograniczenie możliwości zarobkowych. Tym samym do rozważenia pozostała kwestia zmiany siły nabywczej pieniądza jako elementu zmiany stosunków mogącego uzasadniać zastosowanie art. 907 § 2 k.c.

Ocena przesłanek zastosowania art. 907 § 2 k.c. wymaga uwzględnienia charakteru renty przewidzianej w art. 444 § 2 k.c. Renta ta, nazywana wyrównawczą lub uzupełniającą, ma na celu naprawienie szkody przyszłej o charakterze ciągłym (trwałym); przysługuje w wypadku szkody na osobie, a zobowiązanie dłużnika, wynikające z przepisów o czynach niedozwolonych, jest zobowiązaniem niepieniężnym ze świadczeniem pieniężnym. Przy jednostkowych tylko wypowiedziach odmiennych, w piśmiennictwie i orzecznictwie przyjmuje się zgodnie, że renta wyrównawcza przysługująca na podstawie art. 444 § 2 k.c. ma charakter odszkodowawczy, kompensacyjny (por. m.in. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 1963 r., III Co 38/62, OSPiKA 1965, nr 9, poz. 196 i wyrok z dnia 13 grudnia 1999 r., I CKN 832/99, niepubl.). Szkada powstała w związku z uszkodzeniem ciała, podlegająca naprawieniu na podstawie art. 444 § 2 k.c., może polegać między innymi na całkowitej lub częściowej utracie zdolności do pracy, której następstwem są gospodarcze skutki szkody na osobie, wyrażające się w nieosiągnięciu

zarobków (utracie korzyści), jakie poszkodowany mógłby uzyskać nie doznawszy uszkodzenia ciała.

Nie ma natomiast zgody co do charakteru żądania przewidzianego w art. 907 § 2 k.c., czyli podwyższenia renty na skutek istotnej zmiany stosunków, gdyż w judykaturze zdecydowanie dominuje stanowisko, że żądanie to, realizowane w drodze wytoczenia powództwa, jest roszczeniem materialnoprawnym, podczas gdy w piśmiennictwie przeważa pogląd, że jest to rodzaj uprawnienia kształtującego. Spór ten można jednak pozostawić na uboczu, gdyż wybór koncepcji pozostaje bez wpływu na rozstrzygnięcie niniejszej sprawy.

Znaczenie zwrotu „zmiana stosunków” w rozumieniu art. 907 § 2 k.c. należy odnieść do faktów, które w świetle przepisów stanowiących podstawę zasądzenia renty mają znaczenie dla ustalenia jej rozmiaru i czasu trwania. W wypadku renty zasądzonej na podstawie art. 444 § 2 k.c. nowe okoliczności stanowiące podstawę stwierdzenia zmiany stosunków mogą dotyczyć zarówno sfery osobistej uprawnionego do renty lub zobowiązanego z tego tytułu, jak i zjawisk o charakterze obiektywnym, przy czym w każdym z tych wypadków decydujące znaczenie mają ich gospodarcze następstwa.

W piśmiennictwie i orzecznictwie (por. m.in. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1993 r., III CZP 142/93, OSNC 1994, nr 4, poz. 82 i z dnia 20 kwietnia 1994 r., III CZP 58/94, OSNC 1994, nr 11, poz. 207 oraz wyrok z dnia 9 stycznia 2009 r., I CNP 94/08, niepubl.) przyjmuje się, że zmianę wysokości renty na podstawie art. 907 § 2 k.c. może uzasadniać istotny spadek siły nabywczej pieniądza, w wyniku którego zwiększa się negatywny skutek gospodarczy zdarzenia wywołującego szkodę.

Sąd Apelacyjny nie odrzucił, co do zasady, takiej przyczyny zmiany stosunków jako możliwej podstawy podwyższenia renty na podstawie art. 907 § 2 k.c., uznał natomiast, że zaistnienie tej okoliczności, niewątpliwie w rozpoznawanej sprawie, jest pozbawione znaczenia prawnego ze względu na fakt, że powód stał się niezdolny do pracy z przyczyn innych, aniżeli te, które uzasadniały przyznanie renty.

Kwestia skutków wystąpienia innej, niezależnej przyczyny wpływającej na sytuację poszkodowanego jest znacznie bardziej złożona - co znalazło odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego - aniżeli dostrzegł to Sąd Apelacyjny.

W powołanej przez Sąd uchwale z dnia 20 kwietnia 1994 r., III CZP 58/94 i w niektórych innych orzeczeniach (por. wyroki z dnia 16 grudnia 2004 r., V CK 302/04, niepubl. i z dnia 15 grudnia 2011 r., II PK 80/11, niepubl.) Sąd Najwyższy, podkreślając odszkodowawczy charakter renty, wskazywał, że zmiana siły nabywczej pieniądza nie będzie uzasadniać podwyższenia renty, jeżeli z innych okoliczności wynikają podstawy jej wygaśnięcia lub obniżenia.

Jednocześnie jednak Sąd Najwyższy orzekał, że:

- zdarzenie losowe, samo przez się powodujące inwalidztwo, które dotknęło pracownika ograniczonego już poprzednio w zdolności do pracy, nie pochłania skutków pierwszego wypadku, nie niweczy ich i nie zrywa związku przyczynowego, a tym samym nie prowadzi do ustania obowiązku zobowiązanego do świadczenia renty także za okres całkowitej niezdolności poszkodowanego do pracy, powstałej w związku z wydarzeniem losowym (wyrok z dnia 16 lutego 1965 r., I PR 330/64, OSNCP 1965, nr 11, poz. 194);

- poszkodowany, który wskutek wypadku uzasadniającego zasądzenie renty z powodu utraty możliwości wykonywania dotychczasowej pracy, następnie z innej przyczyny utracił całkowicie zdolność do wykonywania jakiegokolwiek zatrudnienia, nie traci z tej przyczyny prawa do podwyższenia renty, gdyż pierwotnej pracy i tak nie mógł wykonywać niezależnie od następstw drugiego wypadku (wyrok z dnia 21 maja 1993 r., II PRN 2/93, OSNC 1994, nr 2, poz. 42);

- niezdolność do pracy z przyczyn samoistnych nie wyklucza prawa do renty wyrównawczej, jeżeli wynika również z czynu niedozwolonego, gdyż niezdolność do pracy wynikająca z czynu niedozwolonego jest samodzielną szkodą pociągającą odpowiedzialność odszkodowawczą dłużnika (wyrok z dnia 7 lutego 2006 r., I UK 301/05, OSNP 2007, nr 1-2, poz. 29);

- jeżeli poszkodowany częściowo utracił zdolność do pracy zarobkowej w wyniku czynu niedozwolonego, późniejsze zdarzenie (samoistna choroba)

pogarszające tę zdolność nie ma wpływu na odpowiedzialność zobowiązanego ograniczoną do skutków wynikających ze zdarzenia pierwszego (wyrok z dnia 17 lutego 1998 r., II CKN 583/97, niepubl.).

Już z tego skrótowego przeglądu orzeczeń, wydanych w zróżnicowanych stanach faktycznych, wynika, że ocena rozważanej kwestii nie powinna być dokonana mechanicznie, bez uwzględnienia zmian, które byłyby wywołane w całokształcie sytuacji faktycznej, i nie może poprzestawać na niepogłębionym stwierdzeniu, że trwała niezdolność do pracy z przyczyn samoistnych wyłącza „dostosowanie wysokości renty do jej funkcji kompensacyjnej w oparciu o przesłankę istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza”. Należy mieć przy tym na względzie, że art. 907 § 2 k.c. odnosi się do rent kompensacyjnych, w których zobowiązanie odszkodowawcze wynikające ze szkody na osobie jest zobowiązaniem niepieniężnym, a jego treścią jest naprawienie szkody przez surogat w postaci świadczenia pieniężnego.

W okolicznościach sprawy oddalenie powództwa o podwyższenie renty wywołuje skutek tożsamy z ustaleniem wygaśnięcia obowiązku jej uiszczania, chociaż pozwany z żądaniem takim nie wystąpił. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd nie wyjaśnił w drodze prawnego wyводу, czy i dlaczego uznał, że nie utrzymuje się już szkoda powoda wywołana wypadkiem, czy przyjął wygaśnięcie odpowiedzialności nawet w zakresie ograniczonym do następstw zdarzenia szkodzącego (uszkodzenia ciała), które nie nastąpiłyby, gdyby zdarzenia to nie zaistniało, ani jak ocenił skutki dołączenia się do łańcucha przyczynowego nowej, niezależnej przyczyny. Brak odpowiedniej podstawy skargi kasacyjnej nie pozwala na objęcie tych kwestii rozpoznaniem skargi (art. 398¹³ § 1 k.p.c.).

Powracając do zarzutu naruszenia art. 907 § 2 k.c., z przyczyn wcześniej wskazanych nie można było w obecnym stanie rzeczy uznać go za nieuzasadniony.

Należy dodać, że ocena żądania wymagała uwzględnienia ustaleń dotyczących wykonywania przez powoda pracy w okresie przed i po dacie stwierdzenia inwalidztwa. Trzeba też wskazać, że w wypadku przejścia poszkodowanego na emeryturę lub rentę z ubezpieczenia społecznego, renta odszkodowawcza powinna uwzględniać ewentualną różnicę pomiędzy

faktycznie uzyskiwanym z tego tytułu świadczeniem, a świadczeniem, które przypadłoby uprawnionemu z uwzględnieniem zarobków osiągniętych w braku zdarzenia szkodzącego.

Z omówionych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji, stosownie do art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.